

WPROWADZENIE – JAK I PO CO BADAĆ MIGRACJE?

Nasilenie ruchów migracyjnych jest jednym z dominujących trendów, które możemy obserwować na przełomie XX i XXI wieku. Współczesne procesy migracyjne cechuje niespotykana do tej pory globalność i różnorodność. Zmiany polityczne, konflikty zbrojne, czynniki gospodarcze i kulturowe nieustannie wpływają na intensyfikację tego zjawiska. Implikuje to szereg zagadnień, które należy rozpatrywać w skali mikro- i makrospołecznej. Na poziomie makro konieczne jest badanie polityk emigracyjnych poszczególnych państw, obserwowanie i analizowanie zmian zachodzących w światowej gospodarce, monitorowanie głównych kierunków ruchów migracyjnych oraz szeroko rozumianej sytuacji geopolitycznej. W skali mikro na plan pierwszy wysuwają się indywidualne i grupowe motywacje, sieci wzajemnych powiązań między jednostkami, biografie migrantów oraz sposoby interpretowania rzeczywistości przez aktorów społecznych. Oczywiście oba te poziomy pozostają w nieustannym sprzężeniu i dlatego próba zrozumienia procesów migracyjnych wymaga uwzględnienia obu perspektyw. Nawiązując do sugestii Maxa Webera, konieczna jest w tym przypadku analiza wieloczynnikowa. Zrozumienie tak złożonych procesów staje się niemożliwe bez uwzględnienia dużej liczby zmiennych, takich jak wspomniane już czynniki kulturowe, ekonomiczne, polityczne, historyczne czy światopoglądowe. Nieodzowne jest również korelowanie ze sobą wszystkich tych zmiennych po to, aby dostrzegać te zależności, które nie są oczywiste. Niezbędne staje się wykorzystanie różnorodnych metod badawczych, pozwalających uzyskiwać i wykorzystywać rozmaite dane ilościowe i jakościowe, jak też stosowanie różnych teorii umożliwiających przyglądanie się migracjom pod wieloma kątami. Innymi słowy – ważna jest tu każda ze znanych form triangulacji. Niniejszy tom prezentuje kilka z wielu dostępnych perspektyw. Przedstawia zarówno wybrane możliwości teoretycznego ugruntowania badań, jak i rozmaite metody badawcze. Migracje ukazane w tomie rozumiane są przez autorów bardzo szeroko – nie tylko jako napływ ludności do określonych krajów (imigracja) i odpływ z innych (emigracja), lecz także w kontekście przemieszczania się między światami świeckimi i religijnymi, w kategoriach przymusu i przemocy, w świetle osobistych przeżyć biograficznych, jako nowe zjawisko wzmoczonej mobilności w obszarze zjednoczonej Europy. Autorzy wykorzystali dane wywołane (wywiady), dane zastane, dokumenty osobiste.

W większości przypadków odwołali się do badań własnych, co nadaje tomowi charakter eksploracyjny.

W tomie zamieszczono sześć tekstów, których autorzy poruszają zagadnienie migracji nie tylko tej współczesnej, lecz także zjawisk historycznych.

Pierwszy artykuł, autorstwa Jakuba Adamskiego, dotyka problemów i trudności wynikających z ilościowych prób badania współczesnych emigracji. W tym tekście omówione zostały fundamentalne kwestie definicyjne oraz wynikające z nich konsekwencje prawno-administracyjne. Kolejny problem poruszony przez autora dotyczy zapotrzebowania na dane dotyczące migracji, sposobów ich statystycznego opracowania, a co za tym idzie, formułowania możliwych prognoz na przyszłość. Jest to próba ukazania konieczności prowadzenia tego rodzaju eksploracji, ale też wskazanie mapy problemów ujawniających się w makrospołecznych badaniach nad migracją.

Drugi tekst, napisany przez Katarzynę Waniek, bazuje na materiałach otrzymanych w ramach europejskiego programu badawczego prowadzonego w Irlandii Północnej, Bułgarii, Estonii, Niemczech, Wielkiej Brytanii, we Włoszech i w Polsce. Zgromadzone narracje biograficzne ukazały odmienne – od powszechnie uznawanych za dominujące – przyczyny mobilności wśród Europejczyków. Jak zauważa autorka, za takie zazwyczaj uznaje się czynniki ekonomiczne, podczas gdy zgromadzony materiał biograficzny pozwolił na wygenerowanie kategorii „ucieczki od” jako mechanizmu wyjaśniającego podejmowanie decyzji o emigracji, a także wielu innych procesów biograficznych. W tekście tym otrzymujemy ponadto omówienie wywiadu biograficznego jako sposobu badania procesów migracyjnych. Na danych uzyskanych poprzez wykorzystanie metody biograficznej opiera się również trzeci artykuł. Dotyczy on losów polskich artystów emigrantów, którzy w rozmaity sposób doświadczyli skutków wprowadzenia stanu wojennego. Tekst z jednej strony ukazuje losy tych osób, z drugiej – stawia pytanie o cenę emigracji w kontekście trajektoryjnych przeżyć jednostki oraz szeroko rozumianej straty dla polskiej kultury.

Z kolei poszerzenie zakresu myślenia o migracji proponuje w swoim artykule Emilia Zimnica-Kuzioła. Autorka poddaje analizie treści wypowiedzi sióstr zakonnych dotyczące ich migracji do świata klauzurowego. Ukazuje motywacje towarzyszące podejmowaniu takiej decyzji, wskazuje na czynniki decydujące o porzuceniu świata świeckiego – religijną socjalizację, predyspozycje osobowościowe oraz pragnienie rozwoju duchowego. Podkreśla przy tym fakt, że w pewnych przypadkach możemy mówić o reemigracjach ze świata zakonnego, sugerując kolejne możliwe kierunki badań.

Norbert Baundier przedstawia badania prowadzone nad artystami mieszkającymi w Grenoble w latach 1920–1930. Charakteryzuje specyfikę tego środowiska, zwracając uwagę m.in. na wewnętrzne migracje francuskich twórców. Interesującym aspektem jest opisany kosmopolityczny charakter lokalnego świata artystycznego w Grenoble oraz zagraniczne podróże „artystów regionalnych”.

Autor wskazuje na to, jak wyjazdy poza Francję wpływały na twórczość poszczególnych artystów. Nie ma tu mowy o trwałych emigracjach, lecz ukazane są skutki podejmowanych przez nich podróży.

Temat z obszaru socjologii artysty podjęła też Ewelina Wejbert-Wąsiewicz. W swoim tekście zajęła się losami polskich artystek, które na przełomie XIX i XX w. emigrowały w celu zdobycia wykształcenia. Autorka postawiła pytanie o powody nieobecności malarek w polskiej historii sztuki. Jedną z możliwych przyczyn jest właśnie emigracja, ograniczająca recepcję ich sztuki w ojczyźnie. Wejbert-Wąsiewicz przedstawiła też propozycję wykorzystania metody *case study* w badaniach nad emigracją.

Sześć artykułów składających się na prezentowany tom odzwierciedla wielowątkowość i złożoność badań migracyjnych. Podjęte wątki wskazują możliwe kierunki badań: studia nad współczesną migracją oraz studia ugruntowane historycznie. Autorzy zaproponowali różne podejścia metodologiczne i wykorzystali szeroki zakres źródeł, zaczynając od materiałów statystycznych, poprzez rozmaite dane zastane aż po źródła wywołane. Wskazali na metodę biograficzną oraz jej potencjał odkrywania indywidualnych motywacji i losów migrantów. Zwrócili uwagę na konieczność prowadzenia takich badań w ramach socjologii sztuki, co wynika z wysokiej mobilności twórców i kulturowej dyfuzji zachodzącej w czasie podejmowanych przez nich podróży. Na koniec warto dodać, że trzy recenzowane w tomie książki dotyczą problematyki migracyjnej, dodatkowo poszerzając spektrum analizowanego tematu.

Tomasz Ferenc